

DOI: <https://doi.org/10.35577/iducz.2019.07.01>

УДК 35.351:614.8

Бондаренко О.О., канд. військ. наук, доцент,
Гудович О.Д., канд. техн. наук, доцент, с.н.с.,
Ковальов О.С., канд. військ. наук, доцент,
Мазуренко В.І., канд. військ. наук, доцент

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ З ПРОВЕДЕННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ ЩОДО ДІЙ ОРГАНУ УПРАВЛІННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

В сучасних складних умовах техногенної та природної безпеки виникає необхідність планування підготовки органів управління та сил цивільного захисту (ЦЗ) до дій в цих умовах при загрозі та виникненні надзвичайної ситуації (НС). Як показує досвід, одним із недоліків реагування на НС є слабка підготовка керівників різних рівнів до дій у складних умовах впливу факторів надзвичайної ситуації. Успішне вирішення заходів цивільного захисту залежить від рівня підготовки керівного складу, штабів, служб, командно-начальницького, особового складу органів управління та формувань ЦЗ.

Мета будь-якого управління полягає в організації спільної діяльності людей, їх окремих груп та організацій, забезпечення координації і взаємодії між ними, а його суть – у здійсненні керуючого впливу на певні об'єкти.

Управління в системі ЦЗ здійснюються суб'єктами управління, що являють собою органи державної влади і місцевого самоврядування, громадські організації, адміністрації підприємств, установ, організацій, посадових осіб, які наділені відповідними владними повноваженнями щодо виконання функцій державного управління і реалізують їх впровадженням прийнятих рішень та системою відповідних заходів щодо запобігання, реагування, ліквідації наслідків НС.

В свою чергу, об'єктами управління в сфері ЦЗ виступають: за територіальною ознакою – територіально-адміністративні утворення: регіони країни, міста, райони; за виробничою – підприємства, установи, організації всіх галузей національної економіки незалежно від форм власності і підпорядкування; за функціональною – підсистеми запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення і територій та ліквідації наслідків НС.

Згідно з законодавством в сфері ЦЗ органи управління планують і здійснюють необхідні заходи для захисту населення, об'єктів господарювання та довкілля від надзвичайних ситуацій, створюють матеріальні резерви для попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій, забезпечують своєчасне оповіщення населення про загрозу виникнення або про виникнення надзвичайної ситуації та, при необхідності, проводяться евакуаційні заходи.

Проведення навчань та тренувань, з визначеною періодичністю, дозволяють у відносно короткий час відпрацювати весь комплекс заходів, пов'язаних з перевіркою реальності планів ЦЗ, підготовкою органів управління

до дій за призначенням, організацією та проведенням рятувальних та інших невідкладних робіт (РІНР) у складних умовах надзвичайної ситуації.

Ключові слова: управління, надзвичайна ситуація, цивільний захист, ділова гра.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Досвід показує, що одним із недоліків щодо реагування на надзвичайні ситуації є недостатня теоретична та практична підготовка як органів управління так і сил цивільного захисту, які виконують задачі щодо запобігання та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації. При цьому необхідно відмітити, що під час відпрацювання цих задач є недостатня компетенція осіб, що входять до органів управління. Внаслідок цього приймаються необґрунтовані рішення на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, що може призвести до травмування, а інколи до загибелі людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання прийняття управлінських рішень в умовах НС досліджували такі науковці: Андреев С.О., Барило О.Г., Волянський П.Б., Євсюков О.П., Михайлов В.М., Потеряйко С.П., Терент'єва А.В., Тищенко В.О., Ситник Г.П., Халмурадов Б.Д., Юрченко В.О.

Особливості підготовки державних службовців у сфері цивільного захисту в своїх публікаціях висвітлювали Андрієнко В.М., Волянський П.Б., Долгий М.Л., Євсюков О.П., Терент'єва А.В., Осипенко С.І., Потеряйко С.П., Переверзін Ю.П.

Визначення вимог до управлінських кадрів, що виконують обов'язки з ліквідації наслідків НС висвітлені в працях Бакуменка В.Д., Богдановича В.Ю., Бухалкова М.І., Воронової С.Н., Волянський П.Б., Генкина Б.М., Голубевої О.І., Гур'єва С.О., Домбровської С.М., Дубенка С.Д., Євсюков О.П., Жукової Л.А., Клименко Н.Г., Лебединської О.Ю., Лермонтової Ю.О., Орел М.Г., Садкового В.П., Ситника Г.П., Терент'єва А.В., Труша О.О., Чмиги В.О. та інших.

Організація проведення занять з функціонального навчання щодо прийняття рішення органами управління цивільного захисту при загрозі та виникненні надзвичайних ситуацій висвітлені в працях Андрієнко В.М., Бондаренко О.О., Волянський П.Б., Гудович О.Д., Долгий М.Л., Ковальов О.С., Мазуренко В.І., Михайлов В.М., Євсюков О.П., Терент'єва А.В., Осипенко С.І., Потеряйко С.П., Переверзін Ю.П., Соколовський І.П., Юрченко В.О.

Мета статті – дослідити можливі підходи до навчання персоналу органів управління цивільного захисту щодо їх дій під час загрози та виникнення надзвичайних ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загроза виникнення та виникнення надзвичайних ситуацій вимагає від органів управління послідовних дій, спрямованих на відновлення життєдіяльності зон НС, недопущення гибелі та травматизму людей, зменшення масштабів збитків.

Органи управління цивільного захисту під час загрози та виникнення надзвичайних ситуацій діють згідно обстановки, що склалася, з урахуванням керівних документів, що регламентують їх діяльність в цих складних умовах [1], та їх особистого досвіду, знань та практичних навичок, які набуваються при проведенні на системній основі практичних навчань та тренувань.

Основними документами, що регламентують організацію навчання у сфері цивільного захисту є Кодекс цивільного захисту, постанова Кабінету міністрів України від 26 червня 2013 р. № 443 “Порядок підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту” [5] де вказані основні завдання з підготовки до дій та визначені періодичність і тривалість проведення заходів з підготовки органів управління та сил цивільного захисту та постанова Кабінету міністрів України від 26 червня 2013 р. № 444 “Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях” [6] де визначені категорії тих хто навчається та місця їх навчання.

Навчання населення здійснюється [6]:

за місцем роботи – працюючого населення;

за місцем навчання – дітей дошкільного віку, учнів та студентів;

за місцем проживання – непрацюючого населення.

Організація навчання населення покладається:

працюючого та непрацюючого населення – на Державну службу України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування;

дітей дошкільного віку, учнів та студентів – на МОН.

Навчально-методичне забезпечення навчання населення здійснюється ДСНС разом з МОН.

Навчання населення складається з:

навчання безпосередньо на підприємствах, в установах та організаціях;

навчання за межами підприємств, установ та організацій керівного складу і фахівців з питань цивільного захисту та пожежної безпеки;

практичної підготовки під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту;

навчання під час здобуття відповідного освітнього рівня у навчальних закладах системи освіти;

самостійного вивчення інформації про дії в умовах надзвичайних ситуацій.

Навчання працюючого населення здійснюється безпосередньо на підприємстві, в установі та організації згідно з програмами підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

Підготовка керівного складу до дій в умовах НС, це складний процес, який проводиться протягом тривалого періоду і в різних навчальних закладах в тому числі і в Інституті державного управління у сфері цивільного захисту.

Розглянемо один із методів навчання керівного складу і фахівців з питань цивільного захисту. Так в Інституті державного управління у сфері цивільного захисту здійснюється підготовка осіб керівного складу діяльність яких

пов'язана з організацією і здійсненням заходів у сфері цивільного захисту. Для цієї категорії керівного складу проводяться ряд занять з практичною направленістю. Основна мета таких занять це надати практику у підготовці рішення на проведення заходів по ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та розробці документів для виконання прийнятого рішення силами цивільного захисту [14, 15]. Одним із таких занять є практичне заняття з елементами спеціального об'єктового навчання.

Так при організації цього заняття, на нашу думку, необхідно виконати ряд задач по підготовці слухачів.

Так за 3-5 днів до проведення цього заняття:

здійснюється інструктаж слухачів щодо мети, порядку проведення та розкриваються навчальні питання заняття;

здійснюється розподіл обов'язків між слухачами групи в залежності від рівня НС та наявних у ньому сил цивільного захисту та рівня їх підготовки;

вивчаються керівні документи щодо проведення спеціального об'єктового тренування та навчання, структуру та зміст документів, які необхідно відпрацювати під час проведення заняття;

вивчаються права та обов'язки призначених осіб;

ставляться завдання слухачу, який призначений керівником органу управління, щодо організації підготовки до проведення заняття.

За добу до проведення заняття проводиться перевірка рівня підготовки слухачів до проведення заняття.

При проведенні перевірки звертається увага на:

розумінні слухачами мети заняття та свого місця в загальній структурі системи цивільного захисту;

знання загальної та часткової обстановки та підготовку вихідних даних системи цивільного захисту;

підготовку бланків документів, що будуть розроблятися під час заняття та інші питання.

Особливу увагу під час перевірки готовності до заняття необхідно звернути на підготовку керівника, що призначений. Так, наприклад, необхідно уточнити розуміння ним питання щодо порядку проведення усвідомлення задачі, оцінки обстановки та постановки завдань по підготовці вихідних даних для прийняття рішення та інше.

Заняття методом ділової гри починається класично, тобто: здійснюється перевірка наявності слухачів; оголошується тема та мета заняття; проводиться зв'язок даної теми з попередніми темами; проголошуються навчальні питання та порядок проведення заняття. Після оголошення першого навчального питання слухачам видається вихідна навчальна обстановка з картою (схемою) району надзвичайної ситуації і вони приступають до усвідомлення завдання та оцінки обстановки на основі яких готують пропозиції на застосування своїх сил та засобів. Для виконання цього в залежності від рівня підготовки слухачам надається час. Як показує досвід проведення подібних занять слухачам необхідно до 50 хвилин. Але необхідно зауважити, що при підготовці пропозицій в реальній обстановці часу буде значно менше. В подальшому керівник заслуховує призначених начальників служб (формувань, груп, голів відповідних комісій), своїх заступників та інших осіб, які надають обґрунтовані пропозиції з необхідними розрахунками для прийняття рішення.

На основі наданих пропозицій керівник приймає рішення на ліквідацію наслідків НС та оголошує його. Під час оголошення рішення ставляться завдання підлеглим. При постановці завдань підлеглим необхідно звернути увагу на сили, що залучаються для виконання завдань, їх підсилення, із визначенням часових показників виконання цих завдань та порядку взаємодії з іншими підрозділами (групами), порядок оповіщення, організації зв'язку та інше. При наявності часу та технічних засобів прийняте рішення оформлюється у вигляді наказу (розпорядження), карти (схеми) із таблицями, графіками (при необхідності).

Начальники служб (груп) після отримання завдань приступають до виконання завдань при цьому враховуються можливості їх підрозділів (груп) та визначаються завдання своїх підлеглих, підрозділів підсилення та порядок взаємодії з іншими підрозділами (групами).

На вимогу керівника, при необхідності, певні посадові особи (начальники підрозділів (груп)) у присутності усього колективу (з навчальної метою) здійснюють постановку завдань своїм підлеглим. Керівник прослухавши постановку завдань, вказує на недоліки та, при необхідності, уточнює ці завдання.

З метою нарощування обстановки на занятті керівнику органу управління вручаються ввідні на які він зобов'язаний оперативно відреагувати, прийняти рішення та поставити завдання своїм підлеглим. Керівник заняття контролює якість відпрацювання ввідної.

Керівник заняття звертає увагу на терміни надання пропозицій та прийняття рішення, по кожній із ввідних, під час швидкої зміни обстановки у зоні надзвичайної ситуації.

На завершення керівник заняття підводить підсумки і вказує на позитивні та негативні моменти відпрацювання поставлених питань, оцінює кожного слухача. Таким чином підводиться підсумок усього заняття.

Висновки.

На нашу думку проведення такого виду заняття, як ділова гра, дає можливість підвищити рівень знань з організації дій органів управління під час загрози та виникнення надзвичайних ситуацій.

Практичні навички в управлінні силами цивільного захисту, які створені для проведення ділової гри, дають змогу в розробленні необхідних документів з управління.

Елементи даного заняття можуть бути використані при підготовці та проведенні навчань та тренувань у сфері цивільного захисту для різних рівнів

органів управління з урахуванням їх рівня підготовки.

З досвіду можливо стверджувати, що для проведення такого виду заняття, як ділова гра, може бути виділено різна кількість навчальних годин, але не більше 6.

Отриманні знання та практичні навички будуть необхідні слухачам для організації цивільного захисту на різних рівнях.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 20.09.2019).

2. Про схвалення Стратегії реформування системи ДСНС України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.01.2017 № 61-р // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2017-%D1%80> (дата звернення: 20.09.2019).

3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 20.09.2019).

4. Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013р № 443 // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2013-%D0%BF> (дата звернення: 20.09.2019).

5. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: постанова Кабінету міністрів України від 26.06.2013 р. № 444 // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF> (дата звернення: 20.09.2019).

6. Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2013 р. № 819 // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2013-%D0%BF> (дата звернення: 20.09.2019).

7. Волянський П. Б. Сучасні тенденції формування компетентності державних службовців у сфері цивільного захисту. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*: наук. журн. 2013. № 3. С. 156–160.

8. Долгий М. Л., Євсюков О. П., Терент'єва А. В. Оптимізація підвищення кваліфікації державних службовців у сфері цивільного захисту. *Економіка та держава*. 2013. № 6. С. 116–118.

9. Волянський П. Б. Державне управління та державна служба у сфері цивільного захисту: навч. посібник / ТОВ Видавництво-друкарня “Діло”. Вінниця, 2014. 352 с.

10. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*: наук. фах. видання. 2005. Вип. 25. С. 13–18.

11. Козяр М. М. Використання методів активного навчання у підготовці фахівців безпеки життєдіяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. 2011. Вип. 27. С. 356–362.

12. Волянський П.Б., Євсюков О.П., Терент'єва А.В. Імітаційне моделювання у процесі підготовки управлінців у сфері цивільного захисту. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*: зб. наук. праць. 2017. Вип. 1. С. 229–236.

13. Волянський П. Б., Євсюков О. П., Терент'єва А. В. Використання методу кейс-стаді при підвищенні кваліфікації державних службовців у сфері цивільного захисту. *Сучасний стан цивільного захисту України: перспективи та*

шляхи до європейського простору: матеріали 18 Всеукр. наук.-практ. конф. рятувальників (11-12 жовт. 2016, м. Київ). Київ: ІДУЦЗ, 2016. С. 83–87.

14. Організація управління цивільним захистом на підприємствах, в установах та організаціях: навч. посібник / за ред. В. П. Квашука; ІДУЦЗ. Київ, 2011. 570 с.

15. Організація управління цивільним захистом на місцевому рівні: навч. посібник / зп ред. П. Б. Волянського; ІДУЦЗ. Київ, 2015. 554 с.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine “Code of Civil Protection”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (Accessed 20 September 2018).

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approving the Strategy for Reforming the System of the State Service of Ukraine of Emergency Situations”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2017-%D1%80> (Accessed 20 September 2018).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “On Civil Service”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (Accessed 20 September 2018).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Procedure for Preparation of Actions for the Designation of Governments and Civil Defense Forces”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2013-%D0%BF> (Accessed 20 September 2018).

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Procedure for the implementation of emergency response training”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF> (Accessed 20 September 2018).

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the procedure for conducting training for senior staff and specialists whose activities are related to the organization and implementation of measures on civil protection issues”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2013-%D0%BF> (Accessed 20 September 2018).

7. Volians'kyj, P.B. (2013), “Current trends in the formation of competence of civil servants in the field of civil protection”, *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 3, pp. 156–160.

8. Dolhyj, M.L. Yevsiukov, O.P. and Terent'ieva, A.V. (2013), “Optimization of advanced training of civil servants in the field of civil protection”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 116–118.

9. Volians'kyj, P.B. and others (2014), *Derzhavne upravlinnia ta derzhavna sluzhba u sferi tsyvil'noho zakhystu* [Public Administration and Civil Service in the Field of Civil Protection], Vydavnytstvo-drukarnya “Dilo”, Vinnytsya, Ukraine.

10. Ziaziun, I.A. (2005), “Philosophy of Pedagogical Quality in the Continuing Education System”, *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, vol. 25, pp. 13–18.

11. Koziar, M.M. (2011), “Using methods of active training in the training of life safety specialists”, *Suchasni informatsijni tekhnolohii ta innovatsijni metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, vol. 27, pp. 356–362.

12. Volians'kyj, P.B. Yevsiukov, O.P. and Terent'ieva, A.V. (2017), “Simulation in the process of preparation of managers in the field of civil protection”, *Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia*, vol. 1, pp. 229–236.

13. Volians'kyj, P.B. Yevsiukov, O.P. and Terent'ieva, A.V. (2016), “The use of the case-case method in improving the qualifications of civil servants in the field of civil protection”, *Materialy 18 Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii*

riatival'nykiv [Materials of the 18th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of Rescuers], *Suchasnyj stan tsyvil'noho zakhystu Ukrainy: perspektyvy ta shliakhy do ievropejs'koho prostoru* [The current state of civil defense of Ukraine: prospects and paths to the European space], Institute of Public Administration in the sphere of public administration, Kyiv, Ukraine, pp. 83–87.

14. Gudovych, O.D. Ismahilov, I.N. Poterijko, S.P. Sokolovs'kyj, I.P. Tomko, P.P. and Yurchenko, V.O. (2011), *Orhanizatsiia upravlinnia tsyvil'nym zakhystom na pidpriemstvakh, v ustanovakh ta orhanizatsiakh* [Organization of civil protection management at enterprises, institutions and organizations], IPASCP, Kyiv, Ukraine.

15. Gudovych, O.D. Mazurenko, V.I. Mykhajlov, V.I. Sokolovs'kyj, I.P. and Yurchenko, V.O. (2010), *Orhanizatsiia upravlinnia tsyvil'nym zakhystom na mistsevomu rivni* [Local civil protection management organization], IPASCP, Kyiv, Ukraine.

DOI: <https://doi.org/10.35577/iducz.2019.07.02>

УДК 35.351/354

*Васильєв І.О., канд. юрид. наук,
Тищенко В.О., канд. наук держ. упр., доцент,
Пруський А.В., канд. техн. наук, доцент,
Єременко С.А., канд. техн. наук, доцент,
Білошицький М.В., канд. хім. наук, доцент, с.н.с.*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ ЗА НАВЧАЛЬНОЮ ДИСЦИПЛІНОЮ “БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ” У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В статті розглянуто проблемні питання щодо нормативно-правового та методичного забезпечення у закладах вищої освіти навчальної дисципліни “Безпека життєдіяльності” в сучасних умовах. Висловлено пропозиції, що основою нормативної бази освіти з безпеки повинні стати стандарти освіти з безпеки, які мають бути розроблено та впроваджено.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, стандарти освіти, заклади вищої освіти, навчальні програми, охорона праці, вища освіта.